

กลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนาม

กลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนามเป็นกลุ่มเยาวชนที่เพิ่งรวมกลุ่มกันขึ้นมาใหม่อีกครั้งหลังจากกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนได้ห่างหายไปนานด้วยภาระหน้าที่ของแต่ละคนที่เพิ่มขึ้นและการเติบโตของเยาวชนที่ต้องออกไปเรียนต่อและหางานทำนอกชุมชน กิจกรรมของกลุ่มที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มก่อนช่วยงานชุมชนอย่างสม่ำเสมอเหมือนเดิมจึงลดลง แกนนำชุมชนที่ทำงานด้านป่าชุมชนก็เริ่มอายุมากขึ้นจึงอยากให้มีคนมาสืบทอดการกลับมารวมตัวของกลุ่มเยาวชนจึงถูกผลักดันให้เกิดขึ้นอีกครั้ง จากอดีตแกนนำเยาวชนอย่างพี่เหมียวและพี่สาหร่ายซึ่งเคยเป็นพลังของกลุ่มเยาวชนในการช่วยงานต่างๆ ในชุมชน และเมื่อหวนนึกถึงภาพเก่าเหล่านั้นจึงอยากให้เยาวชนในรุ่นนี้ได้ทำกิจกรรมร่วมกันผนวกกับแรงกระตุ้นจากพ่อแม่ พี่ชัชชวนให้มาช่วยงานชุมชน พี่เหมียวและพี่สาหร่ายจึงเป็นพี่เลี้ยงของกลุ่มเยาวชนรวมพลังชักชวนเด็กๆ ในหมู่บ้านมาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อหวังให้เด็กๆ เป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรของหมู่บ้านต่อจากรุ่นผู้ใหญ่ กลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนามจึงได้กลับมาใช้ชีวิตชีวาเริ่มเติบโตผนึกพลังทำสิ่งดีๆ เพื่อชุมชนอีกครั้ง แม้การเริ่มต้นจะยังไม่มีทิศทางและกระบวนการที่ชัดเจน แต่ด้วยร่างกาย แรงใจ จึงชักชวนเด็กๆ ทำกิจกรรมทั้งการพัฒนาชุมชน และร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามกำลังของพี่เลี้ยงและชุมชนจะจัดสรรให้กลุ่มเยาวชนได้

กลับคืนถิ่น

บ้านชำผักหนาม ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านที่ตั้งอยู่เขตป่ารายล้อมไปด้วยภูเขาหินปูนน้อยใหญ่ และเป็นแหล่งน้ำซับใต้ดิน หรือที่ภาษาอีสานเรียกว่า “ชำ” อันเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านซึ่งหมายถึงมีแหล่งน้ำซับ และผักหนามขึ้นอยู่ และคงเป็นหมู่บ้านๆ หนึ่งในภาคอีสานที่มีวิถีชีวิตไม่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ นัก หากไม่ถูกอพยพโยกย้ายเนื่องด้วยบ้านชำผักหนามเป็นหนึ่งใน 5 หมู่บ้านนำร่องโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) ซึ่งมีนโยบายการแก้ไขปัญหาโดยอพยพคนออกจากป่า

เนื่องด้วยพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านชำผักหนามทับซ้อนพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติภูผาม่านซึ่งหมู่บ้านมีมาก่อนการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ในปี.ศ. 2534 การอพยพโยกย้ายคนในชุมชนบ้านชำผักหนามจึงเกิดขึ้น โดยย้ายไปอยู่ที่บ้านโสภณสัมภซึ่งห่างออกไปราว 30 กิโลเมตร มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้เป็นแปลงๆ “เรายอมออกจากพื้นที่ป่าก็ได้ แต่ต้องมีที่อยู่ใหม่ ที่ทำกินให้เรา ไม่เคยไปบ้านโสภณสัมภมาก่อนเลย รถทหารมารับพวกเราไป เจ้าหน้าที่พาไปชี้ว่าที่ของใครอยู่ตรงไหน” แต่แล้วที่ดินที่ถูกจัดสรรนั้นต่างมีเจ้าของ เป็นที่ดินของคนในชุมชนบ้านโสภณสัมภซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่ได้มาชี้แจง ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่อพยพมาใหม่กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิมจึงเกิดขึ้น ชาวบ้านชำผักหนามไม่มีที่ทำกิน ส่วนเด็กๆ ก็ไม่มีที่ให้วิ่งเล่น ไม่มีเพื่อน เหมือนเป็นคนแปลกหน้าที่เข้ามาแอบอาศัยพื้นที่บ้านโสภณสัมภอยู่ จึงไม่มีที่ใดสุขใจเท่ากับบ้าน บ้านชำผักหนามผืนแผ่นดินที่พวกเขาอยู่อาศัยมา การลุกขึ้นมาเพื่อที่จะทวงคืนสิทธิอันชอบธรรมในที่ทำกินและอยู่อาศัยเดิมจึงเกิดขึ้น “เราไม่ได้ทำนามา 2 ปีแล้ว และทุกคนก็อยากกลับไปอยู่ที่เดิม หมู่บ้านนี้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการคจก. ก็ออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมกันเราจึงไปร่วมด้วย โดยคุยกับคนบ้านโสภณสัมภให้เขาสนับสนุนเรา ถ้าไม่ยอมให้เรามาใช้พื้นที่เขา จึงเกิดการช่วยเหลือสนับสนุนกัน แกนนำก็ไปร่วมเรียกร้องที่หน้าธรรมเนียบร่วมกับสมัชชา

คนจน” การเรียกร้องดังกล่าวสัมฤทธิ์ผลเมื่อรัฐบาลประกาศยกเลิกโครงการคจก. ในปี 2535 คนบ้านชำฝักหนามจึงได้กลับคืนถิ่นอีกครั้ง ภายใต้ข้อตกลงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนร่วมกับอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน เหตุการณ์นี้แม้จะผ่านมารวม 20 ปีแล้ว แต่ก็เป็นเรื่องราวที่ผู้ใหญ่ต่างบอกเล่าให้ลูกหลานได้รับรู้และช่วยกันดูแลรักษาป่าตามข้อตกลงร่วมกันกับทางอุทยานฯ เพื่อให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

รวมพลัง พัฒนาชุมชน

ชุมชนบ้านชำฝักหนามได้กลับมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดิมของหมู่บ้านอีกครั้ง แม้จะมีการปรับผังหมู่บ้านกันใหม่ ทุกครัวเรือนต้องปลูกบ้านกันขึ้นมาใหม่ วัดและโรงเรียนก็เช่นกัน ส่วนพื้นที่ตัวหมู่บ้านเดิมก็ฟื้นฟูเป็นพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านที่ยังคงพอจะพบเห็นร่องรอยของสิ่งก่อสร้างที่บ่งบอกถึงการอพยพครั้งสุดท้าย

การกลับมาก่อสร้างชุมชนอีกครั้ง เยาวชนจึงเป็นแรงกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2537 แกนนำเยาวชนของหมู่บ้านขณะนั้นอย่างพี่สาหร่าย ลูกสาวของผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น และพี่เหมียว เพื่อนในวัยเดียวกัน จึงรวมกลุ่มเยาวชนในชุมชนระดมทุนสร้างหอกระจายข่าวในหมู่บ้านเพื่อให้การกระจายข่าวสารทั่วถึงทั้งชุมชน โดยการไปรับจ้างทำการเกษตรและนำเงินมารวมกันสร้างหอกระจายข่าว นับเป็นความภาคภูมิใจของกลุ่มเยาวชนที่ได้ช่วยพัฒนาหมู่บ้าน จากนั้นกลุ่มเยาวชนจึงเป็นกำลังสำคัญในการช่วยงานผู้ใหญ่ในชุมชน แม้จะยังไม่มีโครงสร้างของกลุ่มที่ชัดเจน แต่อาศัยการพูดคุยส่งข่าวรวมพลไปช่วยงานตามผู้ใหญ่ร้องขอ เมื่อเติบโตขึ้นจึงต่างแยกย้ายกันไปด้วยภาระหน้าที่ต่างๆ จึงทำให้กิจกรรมห่างหายไป แกนนำออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ในเมืองกรุง แม้จะมีแกนนำผู้ใหญ่อย่างพ่อแก้ว พ่ออดุลย์ ซึ่งยังคงขับเคลื่อนงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ก็ตาม แต่ขาดพี่เลี้ยงที่จะมาคอยดูแลและรวมพลเด็ก ๆ

สานต่องาน ฟื้นฟูพลังเยาวชนบ้านชำฝักหนาม

กิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านชำฝักหนามจึงยังเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ เพื่อช่วยงานต่างๆ ของชุมชนทั้งงานพัฒนาชุมชน และการจัดการทรัพยากร ทั้งการทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเสริม อยู่เป็นระยะ กระทั่งพี่เหมียว พี่สาหร่ายกลับมาอยู่ที่บ้านอีกครั้ง พ่อแก้วจึงได้เข้ามาชักชวนให้ช่วยกันรวมกลุ่มเยาวชนบ้านชำฝักหนามอีกครั้ง “ช่วงนั้นมีพ่อแก้วทำคนเดียว แล้วแกก็ทำหลายอย่าง เรื่องเยาวชนจึงขาดช่วงไปแล้วแกก็คิดว่าจะทำให้มีตัวแทนของแกขึ้นมา ต้องมีตัวแทนของกลุ่มเยาวชนเพราะตอนนี้ศักยภาพของเยาวชนลดลง ไปทำงานกรุงเทพฯ ไม่ได้รวมตัวกันเหมือนกัน” เมื่อได้รับการทาบทามชักชวนจากพ่อแก้ว ทั้งพี่เหมียวและพี่สาหร่ายจึงไม่รีรอที่จะเข้ามาช่วยงานในชุมชน อีกทั้งการได้เข้าร่วมโครงการต้นกล้าในป่าใหญ่ของรีคอฟเมื่อช่วงปลายเดือนธันวาคม 2553 ที่ผ่านมาทำให้พี่เหมียวและพี่สาหร่ายเห็นแนวทางและมีกำลังใจที่จะเข้ามาช่วยงานชุมชนและพัฒนาฟื้นฟูกลุ่มเยาวชนบ้านชำฝักหนามอีกครั้ง “พ่อแก้วมาทาบทามมาพูด ตอนแรกก็ไม่สนใจ ไม่ได้คิดอะไร พอได้มารีคอฟครั้งแรกก็ชอบ งานที่เราหามานานก็เอตรงนี้ ไปทำอะไรมาก็ไม่เหมือนตรงนี้พอมานึกเกี่ยวกับตรงนี้เราก็อรักเมื่อก่อนก็ไม่สนใจ แต่พอไปฟังที่รีคอฟมีบางอย่างมาเข้าสิง ชอบ สนใจ” จากการพูดคุยกับพ่อแก้วจึงทำให้พี่เหมียวเข้ามาช่วยงานชุมชนรวมทั้งงานเยาวชน

หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมกับทางรีคอฟในครั้งนั้น พี่เหมียว พี่สาหร่าย จึงได้กำลังใจที่จะกลับมาจัดกิจกรรมให้กับเด็กๆ ช่วงแรกๆ จึงเป็นการชวนเด็กๆ ในบ้านมาช่วยงานผู้ใหญ่ในชุมชน และพาไปสำรวจป่า “กิจกรรมที่พาทำ ตอนแรกก็เดือนละครั้ง หลังๆ มากี่มีทุกเสาร์-อาทิตย์ที่ว่างตรงกันทั้งพี่เลี้ยงและเด็กๆ บางทีก็จะมาถามว่ามีอะไรให้ทำไหม ส่วนกิจกรรมที่วางแผนไว้จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการป่า เช่น การทำแนวกันไฟ แต่ถ้าเสาร์-อาทิตย์ จะเป็นกิจกรรมเฉพาะหน้ากันก่อน เดี่ยวเราไปทำอันโน้น อันนี้กันก่อน เราทำจุดนี้ ไปวัด ไปพัฒนาวัด เพราะหลวงปู่สนับสนุนให้เยาวชนในบ้านทำกิจกรรม เช่น มีการก่อสร้างโบสถ์ที่วัดตอนนี้ เด็กๆ ก็จะไปช่วยเทพื้น ทำห้องครัว ไปขุดหลุมเสาะ มัดลวด ไม่ต้องเสียเงินจ้าง ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ก็จะไปช่วย เช่น วันนั้นหลวงปู่บอกว่าขอแรงไปเทพื้นหน่อย ก็จะรวบรวมเด็กๆ ไปช่วยกันทำ บุญกฐินก็ไปช่วย”

เด็กๆ รวมกลุ่มเข้ามาช่วยงานกัน พัฒนาศาลากลางบ้าน ปลูกต้นไม้ดอกไม้ เพื่อใช้เป็นที่ประชุมของคนในหมู่บ้านและที่รวมพลของเหล่าเด็กๆ อีกทั้งยังเป็นแรงกำลังในการก่อสร้างโบสถ์ของวัด ร่วมกิจกรรมสำรวจป่า ทำแนวกันไฟ หลากหลายกิจกรรมที่เด็กๆ ได้เข้าร่วมทำให้พี่สาหร่ายได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเด็กๆ “จากที่เด็กๆ จะจับกลุ่มกันไปเที่ยว คุยกันธรรมดา พอมาจับกลุ่มเขา ทำกิจกรรมให้เขา ทำให้เขาได้ทำประโยชน์ให้ชุมชน จากที่เด็กๆ ไปเรียนกลับมาจับกลุ่มคุยกันเฉยๆ แต่พอพวกพี่มารีคอฟ มาจับกลุ่มเยาวชนกันตั้งแต่วัยที่เป็น จะทำกิจกรรม เขาก็สนใจแต่จะมีเป็นบางคนที่สนใจ แรกๆ มี 20-30 คน แต่พอมามาทำกิจกรรมจริงๆ ไม่ถึง 20 คน ที่พาทำอะไรทำด้วย ให้ความร่วมมือดี เวลาผู้ใหญ่มาขอแรงเรา เราไปขอแรงเขาต่อ เขาไปให้ เขาไปทำกับเรา ถือว่าเปลี่ยนแปลงมากเลย”

การกลับมารวมตัวของอดีตแกนนำเยาวชนอย่างพี่เหมียว พี่สาหร่าย จึงได้เยาวชนที่เข้ามาเสริมทัพคือน้องเพลิง ซึ่งช่วง 2 ปีที่ผ่านมาอาจห่างหายไปจากชุมชนเนื่องด้วยติดภารกิจที่ต้องไปรับใช้ชาติ เมื่อปลดประจำการกลับมาอยู่บ้าน จึงเป็นแรงกำลังสำคัญของแกนนำกลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนาม เป็นพี่ใหญ่พาน้องๆ รวมตัวทำกิจกรรมสานต่องานด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชน น้องเพลิงเคยร่วมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนามและเคยเป็นตัวแทนออกไปแลกเปลี่ยนกับเพื่อนๆ เครือข่ายเยาวชนทอฝัน แต่ช่วงที่ผ่านมาต้องไปเกณฑ์ทหารจึงยังไม่ได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาช่วยพัฒนากลุ่มเยาวชน ครั้งนี้จึงเป็นโอกาสที่น้องเพลิงจะได้ใช้ศักยภาพของตนเองและประสบการณ์ที่ผ่านมาร่วมพัฒนากลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนามและชุมชน “แต่ก่อนเคยทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชน แต่ต้องไปเกณฑ์ทหารเลยห่างหายไป กลับมาก็ได้ยินว่าพี่ๆ เขากลับมาทำกันอีก ก็เลยอยากมีบทบาทมีส่วนร่วมอีก”

กิจกรรมของกลุ่มเยาวชนในช่วงที่ผ่านมาอาจไม่ต้องใช้งบประมาณใดๆ มากนัก มีเพียงค่าน้ำค่าขนม บ้างที่พี่เลี้ยง อย่างพี่เหมียว พี่สาหร่าย ระดมขอมาจากผู้ใหญ่ใจดีในชุมชน แม้กลุ่มเยาวชนจะไม่สามารถมีส่วนร่วมในการใช้งบประมาณจากกองทุนดูแลรักษาป่า แต่พวกเขาก็พยายามพิสูจน์ให้ผู้ใหญ่เห็นและยอมรับช่วยเหลืองานต่างๆ ของผู้ใหญ่ เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการทำกิจกรรมของเยาวชนในหมู่บ้าน พลังเล็กๆ ที่ทั้งพี่เลี้ยงและเด็กๆ

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้ยั่งยืน เป็นหลักประกันการมีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าและอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างคนกับป่า เป็นบ้านที่พวกเขาไม่ต้องอพยพจากไปอีก

ปัจจัยเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ

- การสนับสนุนจากผู้ใหญ่ในชุมชนส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- การพัฒนาศักยภาพของพี่เลี้ยงและแกนนำเยาวชนในทักษะกระบวนการทำงานกับเยาวชน
- ต้นทุนความเป็นชุมชนที่ผ่านประวัติศาสตร์มาร่วมกัน และทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องร่วมดูแลรักษาอย่างมีส่วนร่วม และใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

ต้นกล้าแห่งป่าชำผักหนาม

เพลิง หรือนายเจตน์ แก้วสิงห์ อายุ 23 ปี หลังปลดประจำการจากการรับชาติมา 2 ปี น้องเพลิงจึงกลับมาอยู่บ้าน ที่ชุมชนบ้านชำผักหนามเพื่อช่วยพ่อทำไร่สวนตงงานของครอบครัว ชีวิตในวัยเด็กจึงผูกพันกับป่า “ผมมีความภาคภูมิใจรับที่ได้อยู่กับป่า ผมว่าป่าเป็นสิ่งสวยงาม ป่าคือชีวิต ความผูกพัน และสายใยแห่งการดำเนินชีวิต” เมื่อกลับมาอยู่บ้านและทราบข่าวว่าพี่เหมียว พี่สาหร่ายชวนเด็กๆ ในบ้านมาทำกิจกรรมเป็นกลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนามอีกครั้ง น้องเพลิงจึงไม่ลังเลที่จะตัดสินใจเข้าร่วม “ผมอยากให้ทุกคนรักษาป่า ดูแลจัดการป่า ให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติให้ยั่งยืนต่อไป” น้องเพลิงจึงจะเป็นกำลังสำคัญต่อไปของกลุ่มเยาวชนที่จะเป็นแกนนำเยาวชนของบ้านชำผักหนาม พาน้องๆ รุ่นต่อไปทำกิจกรรมที่มีส่วนช่วยสืบสานงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่อจากผู้ใหญ่ได้ต่อไป

พี่สาหร่าย หรือนางสาวสาหร่าย เพี้ยชัย อายุ 36 ปี ปัจจุบันทำอาชีพเย็บผ้า สานตะกร้าและทำไร่ พี่สาหร่ายมีพ่อซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านของบ้านชำผักหนามในช่วงที่ชาวบ้านกลับมาอยู่ที่บ้านชำผักหนามอีกครั้ง จึงได้คลุกคลีเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงการก่อสร้างชุมชนบ้านชำผักหนามขึ้นมาอีกครั้ง จากความสามัคคีของชาวบ้านที่ต่างร่วมไม้ร่วมมือพัฒนาบ้านชำผักหนามให้กลับมาอยู่อีกครั้ง พี่สาหร่ายจึงเป็นแกนนำเยาวชนที่ช่วยเพื่อนๆ น้องๆ ระดมหาเงินมาสร้างหอกระจายข่าวให้กับหมู่บ้าน และจากกิจกรรมในครั้งนั้นเยาวชนในบ้านก็ช่วยงานพัฒนาต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งกิจกรรมการจัดการทรัพยากร แต่ด้วยภาระหน้าที่ทางครอบครัวทำให้พี่สาหร่ายต้องหาอาชีพหารายได้เลี้ยงครอบครัว บทบาทเรื่องเยาวชนจึงลดลงไป แต่เมื่อพี่เหมียวมาชักชวนกันทำอีกครั้งจึงมีแรงกำลังใจที่อยากทำต่อเพื่อฟื้นฟูกลุ่มเยาวชนขึ้นมาอีกครั้ง

พี่เหมียว หรือนางสุรางค์รัตน์ ชำนาญมูล อายุ 36 ปี ปัจจุบันประกอบอาชีพทางการเกษตรทำไร่ เลี้ยงวัว

พี่เหมียวประทับใจตั้งแต่ครั้งแรกที่ได้มีโอกาสมาอยู่บ้านชำผักหนาม ด้วยบรรยากาศที่อบอุ่นไปด้วยภูเขา ต้นไม้ น้ำตก และถ้าแม่ไม่พาเชื่อว่า มีหมู่บ้านที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตผู้คนอยู่ร่วมกับ ป่า ทำให้รู้ตัวเองว่าเป็นคนรักป่า รักธรรมชาติ เมื่อพ่อแก้ว เข้ามาทาบตามให้ช่วยงานชุมชนพี่เหมียวจึงเป็นอีกคนที่ขี้อาสาเข้ามาช่วย แม้ในช่วงแรกๆ จะไม่ได้สนใจอะไรนัก แต่เมื่อเข้ามาช่วยงานป่าชุมชนจึงได้รู้ว่าเป็นสิ่งที่ชอบและมีใจรัก “อยากพัฒนาบ้านของตนเอง งานทุกด้านของชุมชนจะเข้ามาช่วย พ่อแก้วบอกเราว่าไม่มีรายได้อะไรนะเหมียว เราตอบได้ทันทีว่า จำไม่เป็นไรจะเข้ามาช่วย” โดยเฉพาะงานเยาวชน พี่เหมียว พี่สาวร้ายจึงชักชวนเด็กๆ ในบ้านมาทำกิจกรรมร่วมกัน แม้จะต้องมีงานของครอบครัวการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ต้องรับผิดชอบ แต่พี่เหมียวก็จัดสรรเวลาและให้ความสำคัญกับการเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนาม “พาเด็กๆ ไปสำรวจป่า เทียวถ้ำ เอรารถอีแต๊ก ไป เดือนละ 1-2 ครั้ง มีหลายอย่างที่ต้องทำแต่เอาเรื่องนี้เป็นจุดหลัก มีงานหลายอย่างต้องทำ แต่ก็ไม่ทิ้งตรงนี้” สิ่งที่พี่เหมียวเพียรทำก็เพื่อมุ่งหวังให้เด็กๆ บ้านชำผักหนามได้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รักและภาคภูมิใจใจชุมชนของตนเอง ตลอดจนเติบโตเป็นกลุ่มเยาวชนที่เข้มแข็งสามารถพาเด็กๆ รุ่นต่อไป ไปทำกิจกรรมดีๆ เพื่อชุมชนได้ต่อไป “อยากให้เด็กๆ มาสืบทอดต่อจากพวกพี่ อยากให้เขาคิดเองว่าจะทำอะไร พาทำกันเอง เดือนนั้นเดือนนี้จะทำอะไร”

กลุ่มเยาวชนบ้านชำผักหนาม

ผู้ประสานงาน คุณสุรางค์รัตน์ ชำนาญมูล

ที่อยู่ 536 หมู่ 11 ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น 40130

โทรศัพท์ 08 2107 9017

เรื่องเล่า...จากเยาวชนบ้านชำผักหนาม

รู้ใช้ทรัพยากรจากป่า

เจด็จ แก้วสิงห์ (เพ็ลิ่ง)

แสงอาทิตย์ยามเช้า สาดส่องลงมากระทบหน้าผา ไหลลงมาถึงป่าไผ่ เป็นลำแสงที่สวยงาม บ่งบอกว่านี่คือวันใหม่และในยามเช้านี้ของเราก็เห็นพี่สาคร ชายในวัย 30 ปี ผิวดำตัวสูง เป็นคนในชุมชนบ้านชำผักหนามแห่งนี้ สะพายถุงยามที่ทำจากกระสอบใส่ปุ๋ยเดินมา ผมจึงร้องถามไปว่า “อ้ายๆ เจ้าซีไปไซ้” ตามสำเนียงภาษาถิ่น “อ้ายซีไปหาหน่อไม้” เป็นคำตอบที่ผมได้รับกลับมา เมื่อแกพูดแล้วก็เดินเข้าป่าไป ส่วนผมก็เตรียมตัวมุ่งหน้าออกเดินทางไปที่ไร่เช่นกัน ที่ไร่ผมเป็นไร่ข้าวโพด สองข้างทางไปยังไร่นั้นมีภูเขาล้อมรอบบนเขาตามต้นไม้ใหญ่มากมาย หลากหลายชนิดพันธุ์ เช่น ไม้แดง ไม้ค้อ ไม้มะค่า ไม้ประประตุ และที่เห็นเยอะคือ ไม้ไผ่ เพราะมันมีอยู่เป็นจำนวนมาก ที่บ้านชำผักหนาม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น มีไม้ไผ่มากมายหลายชนิดพันธุ์ เช่น ไผ่รวก ไผ่ซาง ไผ่หนาม เป็นต้น

ผมเดินไปเรื่อยๆ ตามทาง เจอลุงคนหนึ่งชื่อ ลุงสม แก่เป็นคนผิวคล้ำ ตัวเล็ก ขับรถปิกอัพสวนทางมา ผมจึงร้องถามแกว่า “ลุงๆ ตัดไม้ไปเฮ็ดอียัง หลายแท้” ลุงแกตอบว่า “ลุงซีเอาไปเฮ็ดคอกไก่อกับเอาไปเฮ็ดตอกมัดข้าว”

ในวันต่อมาได้มีการประชุมหมู่บ้าน เรื่องการจัดการทรัพยากรไม้ โดยมีชุมชนรอบวงแหวนหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงที่ร่วมใช้ผืนป่าชุมชนเดียวกันเข้าร่วมประชุมด้วย โดยมีนายกอบต.เป็นประธานในการประชุม

จากการประชุมได้มีมติให้มีการปิดป่า เพราะทรัพยากรไม้ถูกใช้ไปมาก ด้วยกลัวว่าต่อไปหน่อของไผ่จะไม่มีขึ้น ก็จะสูญพันธุ์ไปได้ การแก้ไขคือ การตั้งด่านจับคนที่เข้าหาหน่อไม้เกินอัตราเพราะส่วนมากจะเอาไปขายมากกว่า การปิดป่าโดยมีช่วงเวลาของการหยุดเก็บหน่อนั้นจะทำให้หน่อไม้ได้เติบโตและเกิดใหม่ในปีต่อไป และเป็นการรักษาทรัพยากรของชุมชนด้วย เพราะไผ่มีประโยชน์มากมายและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้มีกิน มีใช้ต่อไป เยาวชนรุ่นหลังอย่างพวกผมก็จะเป็นอีกหนึ่งแรงที่ช่วยผู้ใหญ่รักษาป่าผืนนี้ต่อไป

ชุมชนริเริง

สุรางค์รัตน์ ชำนาญมูล (เหมียว)

ภาพครั้งแรกที่เหมียวก้าวเข้ามาอยู่ชุมชนบ้านชำผักหนาม ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดขอนแก่น สิ่งที่น่าทึ่งคือ ภูเขาที่เขียวขจีไปด้วยต้นไม้ใหญ่ และมีหมอกปกคลุมบางๆ เพราะช่วงนั้นเป็นหน้าหนาวของเดือนมกราคม

การเข้ามาชุมชนแห่งนี้ครั้งแรก คือการเข้ามาเป็นสมาชิกของคนในชุมชน เพราะสามีเป็นคนชุมชนนี้ ตอนที่เดินเข้าไปในบ้าน คนแรกที่เหมียวเจอคือ แม่ของสามี และน้องชายของสามี เขามีรูปร่างสมบุรณ์น่ารัก เหมียวยังแอบคิดเอ็นดูเขาเลย เหมียวส่งยิ้มทักทายและกล่าว “สวัสดีค่ะแม่” แม่ของสามีก็แนะนำให้น้องชายของสามีรู้จักและทำความเคารพแล้วบอกว่า “นี่พี่สะใภ้หนูนะลูก”

ตอนเหมียวได้เข้ามาถึงชุมชนครั้งแรก เหมียวสังเกตเห็นว่าคนในชุมชนใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายมากเลย ชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะปลูกผักกินเอง ได้ยินเสียงเปิด ทีวี และหมุแบบพื้นบ้าน ที่นอกจากเลี้ยงด้วยหัวอาหารแล้ว ชาวบ้านยังหาพวกผักต่างๆ เช่น ผักบุ้ง ผักขม ต้นกล้วย ตัดให้หมูกินได้ทั้งต้นและใบ

ที่อยู่อาศัยก็จะเป็นไม้ไผ่เสี้ยนส่วนมาก เอาลำต้นของไผ่มาสับฟากทำพื้นปูนหรือทำฝาบ้าน ส่วนหลังคาจะใช้หญ้าคามากัดสานทำมุงหลังคา น่ายุ่หมาก พอเห็นแบบนี้แล้วก็เป็นที่เราชอบหลายอย่าง เพราะจริงๆ แล้วเป็นคนชอบธรรมชาติ อากาศแบบนี้ และความเป็นอยู่แบบชนบท เพราะพื้นเพเดิมเป็นคนที่อยู่ในเมืองตั้งแต่เกิดเลย พอมาเจอวิถีชีวิตแบบนี้เลยชอบมาก

อยู่มานานเข้าจะ 20 ปีแล้ว จึงรู้ปัญหาของชุมชนว่าตอนนี้เป็นอย่างไร เรื่องการต่อสู้เพื่อให้ได้เป็นหมู่บ้านที่ถูกต้อง เพราะชุมชนอยู่มาก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ชาวบ้านจึงเรียกร้องสิทธิในการทำมาหากินในพื้นที่นี้ จึงส่งตัวแทนชุมชนและร่วมกับเครือข่ายที่เข้ามาช่วยเหลือ เพื่อไปเจรจากับทางรัฐ และตัวของเหมียวเองช่วงหลังเริ่มได้เข้าไปช่วยเป็นคณะกรรมการเอง ร่วมช่วยคณะกรรมการหมู่บ้านด้วยความเต็มใจ เรียนรู้หลายๆ ด้านในชุมชน ด้วยจิตอาสาไม่หวังอะไรเลย ขอใช้ความรู้ นำกลับมาพัฒนาชุมชน เพราะตัวเองก็ไปเรียนรู้จากหลายเครือข่ายที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือหลายด้าน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร การวางแผนและสำรวจข้อมูลชุมชน ทางเยาวชนรุ่นใหม่ก็เริ่มรวมตัวขึ้นใหม่อีกครั้ง ผลักดันชุมชนและเยาวชนให้เข้มแข็ง

ตอนนี้คนในชุมชนก็มีการฟื้นฟูตัวเองขึ้น เมื่อก่อนชุมชนก็ทำอาชีพเลี้ยงวัว ทำนา ปลูกข้าวโพด แต่พอความเจริญเริ่มเข้ามา มีไฟฟ้า รายจ่ายของชุมชนก็เพิ่มมากขึ้น มีนายทุนเข้ามาเสนอเงินให้ปลูกอ้อย เพราะการทำอ้อยมีเงินให้เบิกล่วงหน้า คนในชุมชนที่ต้องใช้เงินอยู่แล้วก็ทำตามข้อเสนอ

พอหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความสำคัญและแนะนำเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรแบบถูกต้อง เช่น การจัดการการใช้ชีวิตในชุมชน และภาวะโลกร้อน คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนตัวเองขึ้นทีละครอบครัว ตอนนี้จะเห็นได้เลยว่าการทำงานและการให้ความร่วมมือในชุมชนดีขึ้น

เริ่มกลับมาสานสัมพันธ์ เช่น วัว ควาย มาเลี้ยง ทำนา พอเสร็จจากการทำนาก็ต่อด้วยการทำไร่ข้าวโพด การทำไร่อ้อยเริ่มลดแปลงลง เหมียวคิดว่าอีกหน่อยชุมชนนี้คงจะกลับมาเป็นชุมชนที่น่ายุ่หมากอีกครั้ง เหมือนตอนครั้งแรกที่เหมียวเข้ามาเลย

และตอนนี้ก็รู้ความเปลี่ยนแปลงของตัวเองแล้วว่า ที่เปลี่ยนแปลง เพราะเป็นคนรักป่า รักธรรมชาติ รักวิถีชีวิตชุมชนแบบชนบท มากกว่าชีวิตแบบในเมือง

สำหรับการเข้ามาร่วมเป็นพี่เลี้ยงกลุ่มเยาวชนนั้น “พ่อแก้ว” คือผู้เฒ่าในชุมชนและเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านชำผักหนาม เป็นคนแนะนำว่า “เออ เหมียว เหมียวขอการทำงานพัฒนาไร่ใหม่ เข้ามาร่วมผลักดันเยาวชนของบ้านเราดีไหม ช่วยกันคิด ช่วยกันสร้างชุมชนของเราดีไหม” นี่เป็นคำที่พ่อแก้ว ชายวัยเกือบ 60 ปี พูดยังให้คิดก่อนเข้ามาทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนจนถึงวันนี้ และที่สำคัญคือเป็นงานที่ตนเองชอบ

หลังจากกลับมารวมกลุ่มเยาวชนกันอีกครั้ง จึงได้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับรีคอฟ บ่อยครั้งเข้าก็ชิมวับ แต่สิ่งดีๆ สิ่งที่เราไม่รู้ ก็ได้รู้เรื่องการจัดการป่าจึงชัดเจนขึ้น ทางชุมชนชำผักหนาม ขอขอบคุณที่ทางหน่วยงานให้ความรู้หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชุมชน การจัดการทรัพยากร และการตรวจวัดปริมาณคาร์บอนในป่า ขอขอบคุณหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกเครือข่าย ขอคุณจริงๆ ขอคุณที่ให้

ชำผักหนาม กว่าจะถึง.....วันนี้

สาหร่าย เพี้ยซ้าย (สาหร่าย)

บ๊ิก บ๊ิก ...เสียงรถโดยสารกุดแตรเรียกผู้โดยสาร

ฉันรีบวิ่งไปขึ้นรถโดยสาร.....

ฉันเกิดที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย แต่ไปโตที่อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พอเรียนจบชั้นประถม ฉันจึงได้เดินทางไปอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านชำผักหนาม ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

การเดินทางของฉันในครั้งนี้ไม่มีได้มีผู้ใหญ่ไปด้วย ฉันไปคนเดียว นั่งรถโดยสารแบบ 6 ล้อไป พอถึงจุดที่แน่ต้องลง ฉันจึงกุดกริ่งเพื่อให้รถจอด

ฉันเดินลงจากรถแล้วเดินเท้าต่อเข้าไปยังหมู่บ้าน เพราะหมู่บ้านแห่งนี้ไม่มีรถโดยสารเข้าไป จากถนนใหญ่เข้าไปยังหมู่บ้าน ระยะทางประมาณ 5-6 กิโลเมตร ทางเข้าไปเป็นถนนหินลูกรัง ไม่ค่อยกว้างเท่าไร สองข้างทางเป็นป่าไม้สัก สะเตา ผสมผสานกันไปเป็นช่วงๆ ส่วนมากจะเป็นป่าสัก

หมู่บ้านที่ฉันไปนั้นตั้งอยู่หมู่บ้านเดียว แต่เป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มาก ประมาณ 200-300 หลังคาเลยที่เดียว หมู่บ้านนี้อยู่ในหุบเขา คือมีเขาล้อมรอบ มีถ้ำ มีน้ำตก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเลยที่เดียวและหมู่บ้านนี้ทางเข้าออกทางเดียว

แต่ตอนนั้นหมู่บ้านฉันได้เปลี่ยนมาเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กแล้ว เหตุเกิดจากหมู่บ้านโดนโยกย้ายโดยโครงการคจก. ให้ไปอยู่ที่อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น เราไปอยู่ร่วมกันทั้งหมด ซึ่งทางรัฐได้จัดสรรที่ดินให้ แต่เราไปอยู่ที่ที่เจ้าของเก่า ซึ่งเขาไม่ยอม เลยเกิดการปะทะกันขึ้น ทั้งทะเลาะ ทั้งกลั่นแกล้งกันเกิดขึ้น

ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงเกิดการชักชวนกัน ขอลกลับไปที่ทำกินเดิม ณ บ้านชำผักหนาม พวกเราส่วนหนึ่งที่พร้อมใจกันกลับมาเป็นบ้านชำผักหนามอย่างถูกต้อง พวกเราต้องไปต่อสู้ที่หน้าทำเนียบ มืองค์กรพัฒนาเอกชน สมัชชาคนจน สมัชชาชาวนาชาวไร่ ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และสนับสนุนแก่เรา พวกเราชาวบ้านได้ไปต่อสู้กันอยู่ 3 เดือน โดยทุกคนผลัดเปลี่ยนกันไป

และในที่สุดพวกเราก็ได้กลับบ้าน มีการตกลงร่วมกัน มีกฎระเบียบร่วมกัน ว่าเราจะอยู่อย่างไร ปฏิบัติอย่างไร ถึงจะอยู่ร่วมกับอุทยานได้

และแล้วหมู่บ้านของเราก็ได้เป็นหมู่บ้านของตัวเอง โดยที่ไม่ต้องไปเป็นหมู่บ้านฝาก พอเราได้เป็นหมู่บ้านอีกครั้ง เรามีผู้ใหญ่บ้านของเรา และผู้ใหญ่บ้านคนแรกหลังจากที่เรากลับมาอยู่ที่เดิม ก็คือ พ่อของฉันเอง

ที่จริงพ่อของฉันอายุเกิน 60 ปีแล้ว แต่เขาก็ให้ลงแข่งขันได้ และพ่อของฉันก็ถูกเลือกจริงๆ ฉันภูมิใจในตัวพ่อของฉันมาก ถึงพ่อของฉันจะอายุมากแล้ว แต่พ่อของฉันก็สามารถพาลูกบ้านพัฒนาหมู่บ้าน และทำให้ทางรัฐยอมรับหมู่บ้านของพวกเรา

ต่อมาบ้านของเราก็มี ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ด้วยการสนับสนุนขององค์กรต่างๆ ที่ให้ความช่วยเหลือหมู่บ้านของเรามาตลอด